

Создавая учебно-методическое пособие, мы исходили из того, что практическое овладение видами невозможно в "один прием". Для того, чтобы научиться правильно употреблять глаголы несовершенного и совершенного вида, студенту нужен обширный и разнообразный в лексическом отношении глагольный массив, работа над этой категорией должна носить сквозной характер и осуществляться на всех этапах обучения с учетом специфики каждого из них. Опыт работы с «Глагольной тетрадь» показал, например, что иностранные учащиеся начинают понимать до 60–70% материала, освоив не терминологическую, а именно видо-временную, в широком смысле слова, систему русского языка, характерную, в частности, для языка специальности. Внедрение нашего пособия в учебный процесс позволяет сделать вывод, что иностранных студентов необходимо обучать применять грамматические знания из области глагола для понимания текста специально и систематически. Актуализация уже полученных грамматических знаний и приобретение новых должны происходить постоянно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берман И.М. Способы описания грамматического материала // Общая методика обучения иностранным языкам / Сост. А.Л. Леонтьев. – М.: Русский язык, 1991.
2. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – М.: Высшая школа, 1972.
3. Волохина Г.А., Попова З.Д. Морфологическая парадигматика русского языка. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1983.
4. Милославский И.Г. Морфологические категории современного русского языка. – М.: Просвещение, 1981.
5. Образовательная программа по русскому языку как иностранному. Предвузовское обучение. Элементарный уровень. Первый сертификационный уровень. – М.: Изд-во РУДН, 2001.
6. Пулькина И.М. Справочник по русской грамматике. – М.: Просвещение, 1961.
7. Слесарева И.П. Проблемы описания и преподавания русской лексики. – М.: Высшая школа, 1990.

УДК 371.134

О.І. Земка

*Глухівський державний
педагогічний університет*

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ”

У статті розкриваються різні підходи щодо визначення і класифікації дослідницьких умінь студентів філологічних факультетів у вищих педагогічних навчальних закладах,

специфіка формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя української мови і літератури під час вивчення курсу “Історія української літератури” тощо.

In this article we expose different approaches to the definition and classification of the research skills of philological departments students in Higher pedagogical universities. Peculiarities of the research skills formation of future teacher of Ukrainian language and literature in the course “History of Ukrainian literature” are revealed.

У сучасних умовах відбувається переорієнтація підходів до системи національної освіти. На Підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2007 року було визначено ряд перспективних завдань розвитку освіти України: „...формувати політику щодо зміни парадигми освіти... На рівні загальноосвітнього навчального закладу: забезпечити впровадження предметних та ключових компетентностей у навчальний процес за алгоритмом: знання, вміння – навички – ставлення – компетентності; широко використовувати в навчальному процесі творчі роботи школярів, а саме: проектні роботи, дослідницькі та інші форми творчої активності” [14, 7]. Таким чином, у професійній освіті майбутніх учителів, зокрема учителів української мови і літератури, основним завданням, на нашу думку, – підготувати компетентного, конкурентноспроможного вчителя-дослідника, котрий уміє мобільно реагувати на зміни в системі освіти, вільно орієнтуватися в науковій інформації та проводити актуальні дослідження, спроможний залучити учнів до творчої, науково-пошукової діяльності.

У сучасній науковій літературі проблемі педагогічного дослідження як складовій діяльності вчителя присвячені праці багатьох учених. Процес формування дослідницьких умінь розглядається в роботах А. Арсьонової, В. Литовченко, Н. Амеліної, Є. Барчук, Н. Яковлевої, І. Бокарьової, І. Каташинської, М. Князян, В. Загвязінського, М. Князевої, Л. Левченко, К. Макагон, С. Балашової, Ю. Галатюк, А. Карлащук, О. Митрош, Т. Мишковської, Н. Недодатко, О. Рогозіна, М. Фалько, С. Яшанова та ін. Останнім часом значна увага приділяється також проблемі формування дослідницьких умінь в учнів загальноосвітньої школи (В. Алфімов, Ю. Галатюк, І. Жерносек, А. Карлащук, І. Кравцової, А. Леонтович, О. Микитюк, Н. Недодатко та ін.). Однак питання формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя української мови і літератури не була предметом спеціального дослідження.

Мета статті проаналізувати різні підходи вчених щодо визначення дослідницьких умінь; з’ясувати місце і роль дослідницьких умінь у професійній підготовці студентів філологічних факультетів (на матеріалі курсу “Історія

української літератури”).

Для аналізу сутності поняття “дослідницькі вміння” розглянемо співвідношення і використання понять “уміння”, “діяльність”, “активність”, “поведінка”. Загальним у різних психолого-педагогічних підходах є поєднання вміння з діяльністю, тобто вміння розглядається як здатність належно виконувати певні дії, готовність до практичних дій [4, 338], як компонент і результат відповідної діяльності [3, 142].

Аналіз літератури дозволив визначити, що дефініція поняття “вміння” досить широко представлена у психолого-педагогічних дослідженнях. Науковці це поняття розглядають як здатність особистості виконувати діяльність (В. Крицький, В. Козаков, Г. Селевко, К. Платонов, О. Леонтьєв, Є. Мілерян, Л. Спірін); компонент і результат діяльності особистості (М. Бурда, К. Платонов, М. Єрецький, Е. Пороцький); володіння прийомами діяльності (Ю. Бабанський); процес удосконалення діяльності (А. Акімова, Л. Ведерникова, Н. Яковлева); спосіб виконання діяльності (Ф. Гоноболін, О. Леонтьєв, М. Скаткін, О. Абдулліна, С. Максименко, В. Соловієнко); використання наявних знань та навичок у діяльності (В. Сластьонін, І. Раченко, А. Петровський, Е. Мілерян, С. Кисельгоф, Л. Кудряшова, І. Харламов, П. Гапонов, В. Крутецький, О. Степанов, І. Якиманська, Н. Кузьміна, О. Савченко, С. Яшанов); здатність виконувати комплекс дій (А. Петровський, В. Онищук, Н. Голота, Б. Ашмарін, Е. Гур’янова, А. Пуні, П. Рудик); систему дій (Н. Недодатко, А. Алексюк, Є. Кабанова-Меллер, Н. Тализіна, В. Кулько, Т. Цехмистрова, О. Арделян, О. Іммамундінова, І. Лукаш, О. Остряньська, Л. Ітельсон, О. Щербаков, А. Петровський, О. Щербина); спосіб виконання дій (Ф. Гоноболін, А. Деркач, А. Усова, А. Бобров, С. Кириленко, І. Лернер, Н. Левітов, О. Савченко, Є. Ільїн, Є. Мілерян, В. Козаков, Г. Костюк, О. Леонтьєв); регульовану дію (Л. Ітельсон); практичну дію (В. Ільїна, Є. Ільїн); розумову дію (Г. Люблінська, З. Ходжава); творчу дію (Б. Ломов, В. Онищук, І. Вікторов); готовність до виконання дій (Є. Бойко, М. Данілов, В. Кулько, Т. Цехмистрова, Н. Риков, С. Полторак); структуру дій (Г. Граник); система прийомів (М. Каган, Е. Кабанова-Меллер, Т. Ільїна, Л. Богоявленський, Н. Менчинська, Н. Бєлова, Є. Куришев, М. Пашкова); сукупність операцій (П. Блонський, С. Бондаренко, В. Крутецький, О. Матюшкін, Г. Щукіна, Т. Панасенко, Н. Білокінна, Л. Занков, І. Лернер, С. Кисельгоф); дію-операцію (М. Дяченко, Л. Кандибович, П. М’ясоїд).

А. Усова та А. Бобров поділяють уміння на дві великі категорії: уміння

практичного характеру та вміння пізнавального характеру, підкреслюючи цим їхній взаємозв'язок [11].

Звертають на себе увагу роботи авторів, які в класифікаціях виявляють зв'язки та взаємовідносини різноманітних груп умінь. У даному аспекті виділяються спеціальні вміння, уміння раціональної праці, інтелектуальні вміння. Уміння раціональної навчальної праці визначаються багатьма дидактами та психологами по-різному: пізнавальними (Є. Мілерян), навчальними (В. Репкін), навичками навчальної праці (Ю. Бабанський). Проте сутність цих умінь розуміється дослідниками однаково і полягає в самоорганізації, саморегуляції навчальної діяльності.

Поняття “дослідницькі вміння” і “дослідницька діяльність” пов'язані з близькими за змістом поняттями, які утворюють єдине семантичне поле: “інтелектуальна активність”, “пізнавальна активність”, “креативність”, “допитливість”, “дослідницька поведінка”, “дослідницька ініціативність”. З цієї точки зору дослідницькі вміння знаходяться в однакових позиціях з такими фундаментальними поняттями, як інтелект, інтелектуальні вміння, творчість, учіння, і утворюють з ними нерозривний зв'язок.

Учені І. Каташинська, В. Успенський “дослідницькі вміння” розглядають як здатність особистості до самостійних спостережень, дослідів [12, 70], пошуку й пізнання як у теоретичній, так і в практичній галузях, осмислення й аналізу здобутої інформації, корекції на її основі подальшої професійно-дослідницької діяльності [7, 11].

Дещо інший підхід у науковців В. Литовченко [8, 39] та С. Балашової [2, 34], які у своїх кандидатських дисертаціях, присвячених проблемам формування дослідницьких умінь студентів, виділяють два підходи щодо трактування сутності цієї дефініції. По-перше, це здатність студентів ефективно виконувати дослідницьку, пошуково-перетворюючу діяльність в освітньому процесі. По-друге, це здатність здобувати нові знання, уміння і навички особистості, які сприяють професійному розвитку і саморозвитку, а також сукупність поглядів і переконань, які визначають функціональну готовність студента до творчого, пошукового вирішення пізнавальних задач.

Варто зазначити, що М. Фалько визначає дослідницькі вміння майбутніх учителів як комплекс професійних якостей, які забезпечують готовність студентів вищих педагогічних закладів освіти виконувати цілеспрямовані, аналітико-синтетичні, діагностичні, пошуково-перетворюючі дії на основі практичного застосування систематизованих знань у процесі теоретичних та експериментальних розвідок у сфері музичного навчання та виховання

школярів. [13, 47].

О. Рогозіна під дослідницьким умінням розуміє таку діяльність студентів, що спрямована на процес перетворення отриманої інформації у знання, набуття нових знань і навичок, нової інформації про досліджуваний об'єкт, кінцевою метою якої є матеріалізація знань у професійній діяльності вчителя трудового навчання [10, 34 – 35].

У сучасній дидактиці використовуються поняття “навчальні дослідницькі вміння” та “педагогічні дослідницькі вміння” (або “дослідницько-педагогічні вміння”). Аналіз наукових досліджень з цієї проблеми дозволив визначити, що терміни входять до складу дефініції “дослідницькі вміння”.

Учені А. Іодко [5, 183], А. Карлащук [6, 38], Н. Недодатко [9, 29] під навчальними дослідницькими вміннями розуміють здатність учня виконувати розумові, практичні, інтелектуальні дії або вміння, які відповідають науково-дослідницькій діяльності та підпорядковуються логіці наукового дослідження, на основі знань і вмінь, набутих у процесі вивчення основ наук. В. Андреев наголошує, що навчальні дослідницькі вміннями студентів – це вміння застосовувати певні прийоми наукового методу пізнання в умовах вирішення навчальної проблеми, у процесі виконання навчально-дослідницького завдання [1, 107].

Аналіз наукових джерел дозволив виділити групи дидактичних умінь з варіативними назвами: аналітико-синтетичні, аналітичні, гностичні, дидактичні, діагностичні, загальні навчальні вміння, загальнопедагогічні, інтелектуальні, інформаційні, комунікативні, конструктивні, креативні, креативно-інноваційні, математичної обробки даних, методичні, операційно-логічні, навчально-інтелектуальні, навчально-інформаційні, навчально-організаційні, операційні, опис результатів дослідження, організаторські, організаційні, особистісні, перспективно-пізнавальні, пізнавальні, практичні, прикладні, прогностичні, прогностично-проектувальні, просвітительські, психологічні, розвиваючі, спеціальні.

На основі аналізу наукових джерел ми дійшли висновку, що в сучасній педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення дослідницьких умінь майбутніх учителів.

У процесі вивчення літературознавчих дисциплін доцільно, на нашу думку, формувати дослідницькі вміння студентів філологічних факультетів. Розглянемо специфіку науково-дослідної роботи майбутніх учителів української мови і літератури (на матеріалі курсу “Історія української літератури”) в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Одне з основних завдань даного курсу – навчитися глибоко й адекватно сприймати й аналізувати художній твір, визначати його ідейно-тематичний зміст, проблематику, особливості композиційної побудови та елементи сюжету на основі досягнень різних галузей наук. Наприклад, розглядаючи тематику ліро-епічних поем І. Франка, студентам пропонується виконати ряд завдань дослідницького характеру:

- З'ясуйте наукові погляди І. Франка на діяльність І. Вишенського.
- Проаналізуйте різні підходи літературознавців до трактування філософських проблем поеми “Мойсей” І. Франка.
- Визначте історичну концепцію твору “Мойсей” І. Франка.
- Розкрийте образ Б. Хмельницького (з поеми “На Святоюрській горі” І. Франка). У чому полягає схожість та відмінність головного героя поеми й історичної постаті?
- Проаналізуйте соціально-політичне життя України кінця ХІХ – початку ХХ ст. (на матеріалі поем “Панські жарти”, “Похорон” І. Франка) та ін.

Під час вивчення теми “Публіцистика І. Франка” (змістовий модуль № 1) студенти ІІ курсу розглядають основні літературознавчі, критичні погляди письменника: літературно-естетичні погляди вченого, концепцію реалізму І. Франка (“Література, її завдання і найважливіші ціхи” (1878)); специфіку поетичної творчості (“Поезія і її становисько в наших временах. Студіум естетичне” (1876), “Літературні письма” (1876)); проблему естетики і мистецтва у художній творчості (“Літературні письма” (1876), “Критичних письмах о галицькій інтелігенції” (1878)); питання про природу художньої цінності та її оцінку, психологічні особливості творчої особистості та художньої творчості, історичні особливості теоретико-методологічного контексту тогочасної української та європейської науки (“Влада землі в сучасному романі” (1891), “Наше літературне життя в 1892 році” (1893), “Слово про критику” (1896), “Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах” (1898), “Леся Українка” (1898), “Сучасні польські поети” (1899), “Юрій Брандес” (1899), “Михайло П. Старицький” (1902)); науково-дослідницьку зацікавленість проблемами психології (“Принципи і безпринципність” (1903), “Ювілей Івана Левицького (Нечуя)” (1905)) та ін. У процесі розгляду цієї теми слід звернути увагу на особливості опрацювання тексту наукової статті. Майбутні вчителі української мови і літератури досліджують структуру статей, специфічні наукові поняття і терміни І. Франка, процес доведення актуальності й істинності основної проблеми дослідження. Для цього студентам пропонується під час опрацювання тексту статті “Література, її завдання і найважливіші ціхи”

виділити основні завдання літератури і довести їх актуальність у літературному процесі Західної України кінця XIX – початку XX ст.

Перші експериментальні дослідження показали, що у процесі вивчення курсу “Історія української літератури” у студентів I – III курсів формуються такі групи дослідницьких умінь: операційні вміння, зокрема вміння виділяти головне, суттєве, аналізувати художні твори, абстрагувати, систематизувати і класифікувати наукову інформацію, узагальнювати та формулювати висновки; інформаційні вміння, зокрема уміння аналізувати літературознавчі наукові джерела, працювати з книгою (виписування цитати, тези тощо), користуватися пошуковими системами мережі Інтернет, організовувати пошук даних і відомостей, структурувати дані.

У подальшому нашу роботу вбачаємо у розробці теоретичної моделі, рівнів сформованості та критеріїв оцінки дослідницьких умінь майбутніх учителів української мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности: Методическое пособие. – М.: Высшая школа, 1981. – 240 с.
2. Балашова С. Формування дослідницьких умінь у студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення природознавчих дисциплін: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2000. – 274 с.
3. Бурда М. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи: Дис. ... докт. пед. наук. – К.: 1994. – 430 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Иодко А. Формирование у учащихся умений исследовательской деятельности в процессе обучения химии: Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1983. – 183 с.
6. Карлашук А. Формирование исследовательских умений школьников в процессе решения математических задач с параметрами: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Донецк, 2001. – 242 с.
7. Каташинская И. Формирование исследовательских умений у будущих педагогов в процессе профессиональной подготовки: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Київський університет ім. Т. Шевченка. – Киев, 1992. – 24 с.
8. Литовченко В. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Минск, 1990. – 197 с.
9. Недодатко Н. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Криворізький держ. педагогічний ун-т. – Кривий Ріг, 2000. – 212 с.
10. Рогозіна О. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів трудового навчання: Дис. ... канд. пед. наук. – 13.00.02 – Теорія та методика трудового навчання. – Київ, 2007.
11. Усова А., Бобров А. Формирование в учащихся учебных умений. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
12. Успенский В. Школьные исследовательские задачи и их место в учебном процессе: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1967. – 235 с.

13. Фалько М. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський національний університет культури і мистецтв. — К., 2005. — 205 с.
14. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Тези доповіді Міністра освіти і науки України С. Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України. – 2007. – № 59, 10 серпня. – 34 с.
15. Яковлева Н. Формирование исследовательских умений у студентов педагогического вуза (на материале педагогики): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Челябинск, 1983. – 240 с.

УДК 378.041 – 371.214.46:811.161.1

О.П. Конек

Сумской государственной университет

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ЧТЕНИЮ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

В статье рассматривается роль художественных текстов в формировании лингвокультурологической компетенции студентов-иностранцев, предложен комплекс заданий, направленных на овладение иностранными учащимися этими умениями.

In the article the role of fiction texts is examined in forming of lingvo-culturological competence of students-foreigners, the complex of tasks, aimed at formation of these skills is offered.

В практике преподавания иностранных языков, в том числе русского языка как иностранного, в настоящее время все больше внимания уделяется проблеме формирования культурологической компетенции обучаемых. Актуальность данной проблемы связывается, с одной стороны, с ролью культуры «как системы ценностей, используемых в качестве содержания образования» [5], а с другой – с возможностями иностранного языка в развитии личности обучаемого, расширения его культурного пространства. Отмечается также важность культурологических знаний при изучении иностранного языка как компонента, обеспечивающего диалог двух культур – родной и изучаемой [6, 21].

Исследования современных лингвистов посвящены изучению разных аспектов культурологической компетенции. Так, в работах В.Г. Елизаровой и С.В. Ивановой освещаются вопросы специфики культурологической информации, ее видов [1; 3], Р.Р. Тазетдинова рассматривает характерные особенности национально-культурного компонента, его место в структуре языкового концепта [8], предметом научных изысканий Ю.Е. Прохорова